

**Узагальнення з питань забезпечення фінансування
судової системи у 2021 році**

Київ – 2022

ЗМІСТ

1. Вступ
2. Розділ I. Аналіз законодавства
3. Розділ II. Належний рівень фінансового забезпечення судів як елемент незалежності суддів та авторитету правосуддя
4. Розділ III. Участь Вищої ради правосуддя у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя
5. Розділ IV. Аналіз звернень судів щодо неналежного рівня фінансування
6. Розділ V. Перерозподіл бюджетних видатків між судами
7. Розділ VI. Взаємодія Вищої ради правосуддя з органами державної влади
8. Розділ VII. Діяльність Вищої ради правосуддя в межах Робочої групи з питання забезпечення належного фінансування судової влади в Україні
9. Розділ VIII. Рекомендації за результатами реалізації Вищою радою правосуддя бюджетних повноважень
10. Висновки

Вступ

Однією з найважливіших гарантій незалежності судів і суддів є їх належне фінансове забезпечення (гідна оплата праці суддів та працівників апаратів судів, а також забезпечення фінансування матеріальних потреб судів у розмірі, достатньому для ефективного виконання їхніх функцій).

Відповідно до чинного законодавства України єдиним джерелом фінансування судів є Державний бюджет України.

Усталена практика щодо недофінансування діяльності судів, органів та установ системи правосуддя призводить до значних негативних наслідків та низки проблем, з-поміж яких неможливість достатньою мірою забезпечити матеріальні та соціальні потреби як суддів, так і працівників апаратів судів та, відповідно, загроза реалізації конституційного права громадянина на справедливий та доступний суд.

У багатьох судах України немає змоги організувати належним чином стабільну роботу через відсутність необхідного обсягу бюджетних асигнувань для оплати поштових послуг, комунальних послуг та енергоносіїв, послуг телефонного та інтернет-зв'язку, закупівлі канцелярських товарів, забезпечення необхідною кількістю комп'ютерної та оргтехніки, залами судових засідань, проведення капітальних ремонтів, реконструкції та нового будівництва приміщень судів тощо. Зазначене породжує низку проблем, зокрема в частині припинення чи обмеження відправлення поштової кореспонденції, загрози відключення приміщень судів від теплової, електричної та інших мереж, відключення судів від доступу до мережі Інтернет та телефонного зв'язку, неможливості проведення поточних та/або капітальних ремонтів приміщень судів, навіть в аварійному стані, тощо.

У контексті зазначеного окремої уваги заслуговує фінансування діяльності місцевих та апеляційних судів, головним розпорядником бюджетних коштів щодо фінансового забезпечення діяльності яких є Державна судова адміністрація України (далі – ДСА України). Рівень задоволення її потреб у фінансових ресурсах протягом останніх років був критичним: у 2018 році становив 77,9 %, у 2019 році – 69,5 %, у 2020 році – 64,4 %, у 2021 році – лише 42,5 % (з урахуванням Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» щодо збільшення видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами» від 17 червня 2021 року № 1558-IX, а також збільшення наприкінці 2021 року планових показників за спеціальним фондом державного бюджету за рахунок понадпланових надходжень від сплати судового збору).

Це узагальнення містить аналіз правових норм, якими регламентована участь Вищої ради правосуддя у бюджетному процесі та фінансовому забезпеченні діяльності судів, органів та установ системи правосуддя, інформацію про основні потреби судів у фінансуванні та проблемні питання, які потребують нагального вирішення, а також детальну інформацію щодо заходів, які вживалися Вищою радою правосуддя в межах повноважень у 2021 році для врегулювання цих проблемних питань, зокрема щодо погодження

перерозподілу бюджетних коштів між судами та різного роду взаємодії із представниками інших гілок державної влади в Україні.

Розділ І. Аналіз законодавства

Відповідно до частини першої статті 130 Конституції України Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Статтею 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідно до Конституції України. Забезпечення функціонування судової влади передбачає окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону, законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів, а також гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів. Видатки на утримання судів визначаються з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Згідно зі статтею 148 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» фінансування всіх судів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а видатки загального фонду Державного бюджету України на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України.

Частиною третьою цієї норми визначено, що функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють: Верховний Суд щодо фінансового забезпечення його діяльності; вищий спеціалізований суд щодо фінансового забезпечення його діяльності; ДСА України щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та ДСА України; Вища рада правосуддя щодо фінансового забезпечення її діяльності.

Бюджетний процес регламентований, зокрема, нормами Бюджетного кодексу України (далі – БК України), особливо важливу роль у якому відіграє планування бюджету та необхідних його обсягів.

Відповідно до статті 33 БК України Міністерство фінансів України щороку спільно з іншими головними розпорядниками коштів державного бюджету відповідно до цілей та пріоритетів, визначених у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного і соціального розвитку, складає Бюджетну декларацію – документ середньострокового бюджетного планування, що визначає засади бюджетної політики і показники державного

бюджету на середньостроковий період та є основою для складання проєкту Державного бюджету України і прогнозів місцевих бюджетів.

Бюджетна декларація містить положення щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення реалізації державної політики у різних сферах діяльності (включаючи фінансове забезпечення судової влади та її незалежності).

Згідно із частиною першою статті 34 БК України для підготовки проєкту Державного бюджету України Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів у терміни, визначені Міністерством фінансів України, шляхом надсилання так званого інструктивного листа.

Відповідно до статті 35 БК України головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують складання бюджетних запитів для подання Міністерству фінансів України відповідно до Бюджетної декларації та вимог інструкцій з підготовки бюджетних запитів з урахуванням планів діяльності на середньостроковий період у терміни та порядку, встановлені Міністерством фінансів України.

На основі аналізу цих бюджетних запитів та з урахуванням положень та показників на плановий бюджетний період, визначених Бюджетною декларацією, схваленою у році, що передує плановому, і рекомендацій Верховної Ради України щодо бюджетної політики Міністерство фінансів України готує проєкт закону про Державний бюджет України, під час підготовки якого Міністерство фінансів України розглядає та вживає заходів для усунення розбіжностей з головними розпорядниками бюджетних коштів (стаття 36 БК України).

Статтею 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачені повноваження Вищої ради правосуддя, з-поміж яких участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до БК України.

Так, нормами БК України визначено таке:

статтею 33 БК України – Вища рада правосуддя до 1 березня року, що передує плановому, подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності;

статтею 37 – Кабінет Міністрів України до схвалення проєкту закону про Державний бюджет України подає цей проєкт закону, зокрема, Вищій раді правосуддя по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності суддів, органів та установ системи правосуддя;

статтею 38 – разом з проєктом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подається, з-поміж іншого, інформація щодо врахування пропозицій Вищої ради правосуддя до проєкту закону про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності суддів, органів та установ системи правосуддя (з вмотивованим обґрунтуванням).

Подальший розгляд та затвердження Державного бюджету України відбувається у Верховній Раді України за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України.

Крім того, БК України також передбачає й інші повноваження Вищої ради правосуддя у сфері бюджетування судів, органів та установ системи правосуддя:

пропозиції про зменшення бюджетних призначень на утримання судів, інших органів і установ системи правосуддя мають бути погоджені Кабінетом Міністрів України з Вищою радою правосуддя (частина третя статті 23);

перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня у системі ДСА України у межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється ДСА України. Перерозподіл видатків, що здійснюється відповідно до абзацу другого цього пункту та призводить до зміни обсягів видатків судів, погоджується ДСА України з Вищою радою правосуддя. У період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя такий перерозподіл видатків здійснюється ДСА України без погодження з Вищою радою правосуддя (пункт 4¹ розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» (в редакції Закону України «Про внесення зміни до пункту 4-1 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України» від 15 березня 2022 року № 2127-IX).

Законом України «Про Вищу раду правосуддя» також визначено, що Вища рада правосуддя погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду (пункт 18 частини першої статті 3 цього Закону).

У регулюванні питань фінансування судової влади важливим є припис пункту 17 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», згідно з яким Вища рада правосуддя затверджує за поданням ДСА України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів.

Крім того, щодо питання оплати праці працівників апаратів / секретаріатів судів, органів та установ системи правосуддя варто зважати на норми законодавства України щодо визначення їх посадових окладів, що є основою та гарантованою складовою заробітної плати.

Так, згідно із частиною першою статті 150 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» оплата праці та соціальні гарантії працівників апаратів місцевих, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, апарату Верховного Суду, секретаріатів Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, ДСА України, Служби судової охорони регулюються нормами законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Відповідно до частини четвертої цієї статті розмір посадового окладу працівника апарату суду, посада якого віднесена до найнижчої за умовами оплати праці посади державної служби, встановлюється в розмірі,

встановленому законодавством про державну службу. Розмір посадових окладів інших працівників апарату суду збільшується на відповідний коефіцієнт пропорційно посадовим окладам працівників, посади яких віднесені до попередньої за умовами оплати праці посади державної служби в такому суді з урахуванням юрисдикцій державних органів.

Згідно з положеннями статті 51 Закону України «Про державну службу» мінімальний розмір посадового окладу у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення, не може бути менше двох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Схема посадових окладів із визначенням коефіцієнтів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням ДСА України на підставі частини шостої статті 150 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Розділ II. Належний рівень фінансового забезпечення судів як елемент незалежності суддів та авторитету правосуддя

Фінансове забезпечення судів і суддів є невід'ємною складовою як незалежності окремого судді, так і незалежності усїєї судової влади, на чому неодноразово наголошували міжнародні правові інституції.

В Основних принципах щодо незалежності правосуддя, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, зазначено, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її, а кожна держава-член повинна надавати відповідні засоби, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції.

У Рекомендації № (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі суддів визначено, що державам-членам для створення відповідних умов праці, які дадуть суддям змогу ефективно працювати, необхідно, зокрема, надати в розпорядження суддів допоміжний персонал та відповідне обладнання, в тому числі засоби для діловодства та зв'язку, з тим, щоб вони могли діяти ефективно та без невиправданих затримок.

Консультативна рада європейських суддів у своїх висновках неодноразово звертала увагу Комітету Міністрів Ради Європи, що держави повинні переглянути існуючі процедури щодо фінансування та управління судами, зокрема:

у Висновку № 1 (2001) зазначено, що рівень оплати праці судді повинен гарантуватися конкретними законодавчими положеннями, бути захищеним проти зменшення, і має діяти положення про його підвищення відповідно до вартості життя;

у Висновку № 2 (2001) вказано на необхідність забезпечення достатніх ресурсів для функціонування судів з тим, щоб уможливити їхнє

функціонування згідно зі стандартами, викладеними в статті 6 Європейської конвенції з прав людини;

у Висновку № 10 (2007) також наголошено, що хоча фінансування судів є частиною державного бюджету, таке фінансування не повинно залежати від політичних процесів. Рішення про виділення бюджетних коштів судам повинні прийматися із суворим додержанням судової незалежності. Процес прийняття в Парламенті бюджету судівництва повинен включати процедуру врахування точки зору судової влади. Якщо судова рада не має повноважень з управління судовою системою, вона повинна принаймні мати можливість надавати висновок щодо виділення мінімального бюджету, необхідного для функціонування системи правосуддя, та роз'яснювати її потреби для обґрунтування розмірів фінансування;

у Висновку № 11 (2008) зазначено, що якість судових рішень безпосередньо залежить від обсягу фінансування судової системи. Суди не можуть ефективно функціонувати без адекватних людських та матеріальних ресурсів. Якщо таких ресурсів не вистачає, ефективна робота судової системи і досягнення високоякісного результату будуть неможливі;

у Висновку № 22 (2019) вчергове зауважено, що обов'язком держав-членів є забезпечення достатніх ресурсів, щоби суди були в змозі виконувати судову роботу високої якості в інтересах суспільства. Це передусім потребує виділення фінансових коштів на призначення достатньої кількості суддів. Однак судді не працюють у судах самотужки. Тому потребується достатнє фінансування, щоб найняти кваліфікований судовий персонал, у тому числі помічників суддів.

Щодо фінансування судів як складової гарантій незалежності суддів неодноразово висловлювався й Конституційний Суд України.

Зокрема, у Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп/99¹ Конституційний Суд України зазначив, що однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів. Важливим механізмом забезпечення такої гарантії є встановлений частиною першою статті 130 Конституції України обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів шляхом окремого визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів. Централізований порядок фінансування судових органів з Державного бюджету України в обсягах, які мають забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів (витрати на розгляд судових справ, комунальні послуги, ремонт і охорону судових приміщень, придбання оргтехніки, поштові витрати тощо) має обмежити будь-який вплив на суд і спрямований на гарантування судової діяльності на основі принципів і приписів Конституції України.

При цьому Конституційним Судом України наголошено, що відсутність встановлених нормативів фінансування судів державою не може бути підставою для довільного визначення його обсягів органами законодавчої або

---

¹Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів), режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-99#Text>

виконавчої влади, оскільки необхідні витрати з Державного бюджету України на суди не можуть скорочуватися до рівня, який не забезпечує виконання вимог статті 130 Конституції України щодо фінансування судів.

Отже, видатки Державного бюджету України на утримання судової влади захищені безпосередньо Конституцією України і не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади нижче того рівня, який забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя згідно із законом.

У Рішенні від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010² Конституційний Суд України визначив аспекти розуміння положення частини першої статті 130 Конституції України, а саме: «Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів»:

фінансування всіх судів в Україні повинне забезпечуватися державою виключно за рахунок коштів Державного бюджету України;

від імені держави забезпечення фінансування судів здійснюють Кабінет Міністрів України шляхом розроблення та подання до Верховної Ради України проєкту закону про Державний бюджет України та Верховна Рада України шляхом затвердження Державного бюджету України виключно законом України, здійснення контролю за його виконанням і прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

у Державному бюджеті України мають визначатися окремо для всіх судів України видатки на їх утримання не нижче рівня, що надає можливість незалежного здійснення правосуддя, з подальшим забезпеченням повного і своєчасного виділення таких видатків;

органи виконавчої влади беруть участь в організаційному забезпеченні функціонування судів і діяльності суддів у випадках та в порядку, передбачених Конституцією та законами України.

За Конституцією України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (стаття 55). Тому стале забезпечення фінансування судів з метою створення належних умов для їх функціонування та діяльності суддів, а також органів дізнання, попереднього (досудового) слідства і прокуратури, робота яких тісно пов'язана з діяльністю судів, є однією з конституційних гарантій реалізації прав і свобод громадян, їх судового захисту (Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001³).

Крім того, Конституційним Судом України неодноразово висловлювалася позиція щодо правового статусу судді, зокрема в частині його матеріального та соціального захисту.

---

²Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010 у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів), режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-10#Text>

³Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» (справа про відшкодування шкоди державою), режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-01#Text>

Однією з гарантій незалежності суддів, які здійснюють правосуддя, та суддів у відставці є їх належне матеріальне та соціальне забезпечення, яке має гарантувати здійснення справедливого, незалежного, безстороннього правосуддя. Крім того, гарантії незалежності судді, включаючи заходи щодо його матеріального і соціального забезпечення, поширюються на всіх суддів і не можуть бути скасовані чи зменшені іншими нормативними актами (Рішення від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020⁴).

Гарантії незалежності суддів зумовлені конституційно визначеною виключною функцією судів здійснювати правосуддя; законодавець не може свавільно встановлювати або змінювати розмір винагороди судді, використовуючи свої повноваження як інструмент впливу на судову владу (Рішення від 11 березня 2020 року № 4-р/2020⁵).

Орган конституційної юрисдикції зауважує, що зменшення органом законодавчої влади розміру посадового окладу судді призводить до зменшення розміру суддівської винагороди, що, у свою чергу, є посяганням на гарантію незалежності судді у виді матеріального забезпечення та передумовою впливу як на суддю, так і на судову владу в цілому (Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018⁶).

Конституційний Суд України вважає, що обмеження суддівської винагороди є посяганням на гарантії незалежності суддів.

Обмеження відповідних виплат є допустимим за умов воєнного або надзвичайного стану. Однак такого роду обмеження має запроваджуватися пропорційно, із встановленням чітких часових строків та в жорсткій відповідності до Конституції та законів України.

Таке обмеження також може застосовуватися й до суддів, однак після закінчення терміну його дії втрачені у зв'язку з цим обмеженням кошти необхідно компенсувати відповідними виплатами, оскільки суддівська винагорода є складовим елементом статусу судді, визначеного Конституцією України (Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020⁷).

---

⁴Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 у справі за конституційними скаргами Мельничук Надії Миколаївни, Григор'євої Лілії Іванівни та Кліменко Марини Робертівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 28 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні», режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-20#Text>

⁵Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#Text>

⁶Рішення Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-18#Text>

⁷Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text>

Крім того, у зазначеному рішенні Конституційний Суд України вкотре наголосив, що скасування чи зміна законом про Державний бюджет України обсягу прав і гарантій та законодавчого регулювання, передбачених у спеціальних законах, суперечить статті 6, частині другій статті 19, статті 130 Конституції України.

Розділ III. Участь Вищої ради правосуддя у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя

У межах виконання повноважень Вищої ради правосуддя щодо участі у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя та надання відповідних пропозицій в частині їх обсягів фінансування потрібно зазначити таке.

На виконання статті 33 БК України Вища рада правосуддя ще 28 лютого 2020 року надіслала до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності на середньостроковий період, а саме на 2021–2023 роки, з-поміж яких:

забезпечення в повному обсязі видатків на виплату суддівської винагороди у визначеному законодавством розмірі й оплату праці працівників апаратів судів, нарахування на заробітну плату й оплату комунальних послуг та енергоносіїв;

впровадження та супроводження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи для забезпечення належної роботи «Електронного суду», електронного документообігу, формування статистичних звітів щодо показників діяльності тощо;

розбудова Служби судової охорони, забезпечення її повноцінної діяльності для дотримання належного рівня правопорядку в судах, захисту суддів, працівників апаратів судів та учасників судового процесу;

забезпечення судів приміщеннями у відповідності до Державних будівельних норм України В.2.2-26:2010 «Будинки та споруди. Суди» (далі – ДБН В.2.2-26:2010) та вимог Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» з урахуванням потреб осіб з інвалідністю, а також облаштування приміщень, в яких розташовані суди, належними умовами для здійснення судочинства, сучасними технічними засобами ведення судового процесу, кабінетів суддів і працівників апаратів;

забезпечення прозорості та відкритості правосуддя (доступ до інформації, публічність судових рішень, забезпечення права громадян і засобів масової інформації бути завчасно поінформованими про розклад судових засідань);

підтримка та розвиток вебпорталу «Судова влада України».

З метою уникнення проблем із фінансуванням судів, органів та установ системи правосуддя у 2021 році за результатами опрацювання граничних показників видатків державного бюджету на 2021–2023 роки, доведених Міністерством фінансів України головним розпорядникам коштів державного

бюджету, 3 вересня 2020 року Вища рада правосуддя звернулася до Міністерства фінансів України із проханням передбачити у проєкті Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» для головних розпорядників бюджетних коштів системи правосуддя збільшення видатків бюджету, зокрема й для ДСА України (видатків споживання – на 21 515,8 млн грн, видатків розвитку – 4 186,4 млн гривень).

Крім того, про обсяги критично необхідних видатків для ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів, зокрема щодо діяльності місцевих та апеляційних судів, наголошувалося 2 листопада 2020 року на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань бюджету за участю Голови Вищої ради правосуддя. Вже 10 листопада 2020 року Вища рада правосуддя вчергове звернулася до Міністерства фінансів України із проханням під час підготовки проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» до другого читання врахувати пропозицію Комітету Верховної Ради України з питань правової політики щодо збільшення видатків загального фонду за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» для ДСА України хоча б на критично необхідні додаткові асигнування в розмірі 5 656,4 млн гривень.

Доопрацьований проєкт Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» до другого читання не враховував зазначену пропозицію, тому 1 та 2 грудня 2020 року Вища рада правосуддя звернулася до комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань бюджету відповідно, зокрема, із проханням посприяти у забезпеченні цих критично необхідних видатків державного бюджету на 2021 рік за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя».

Однак 15 грудня 2020 року Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» було прийнято, а пропозиції щодо збільшення для ДСА України хоча б на 5 656,4 млн грн видатків за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» враховані не були. Відповідно, на початок 2021 року обсяги видатків ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів становили 15 653 162,4 тис. грн, тобто лише 38,4 % від потреби у її фінансових ресурсах, що і спричинило виникнення низки проблем із забезпеченням повноцінної діяльності, зокрема, місцевих та апеляційних судів протягом всього 2021 року. Детальний аналіз вказаних проблем буде надано в наступному розділі.

При цьому під час бюджетного процесу в 2021 році Вищою радою правосуддя також вживалися всі можливі заходи задля уникнення подібної критичної ситуації із фінансуванням судів у 2022 році.

Так, 25 лютого 2021 року Вища рада правосуддя згідно зі статтею 33 БК України надала Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності на

2022–2024 роки і висловила прохання врахувати їх під час складання та схвалення Бюджетної декларації на 2022–2024 роки, з-поміж яких:

заповнення вакантних посад суддів у місцевих та апеляційних судах, а також приведення фактичної чисельності працівників апаратів судів до нормативної з метою зменшення рівня навантаження судів;

завершення процедури добору суддів до Вищого суду з питань інтелектуальної власності та забезпечення повноцінної діяльності цього суду;

забезпечення в повному обсязі видатків на виплату суддівської винагороди суддям у порядку й розмірах, визначених законодавством, а також видатків на заробітну плату працівникам апаратів судів у розмірі, який дасть змогу сформувати та утримувати висококваліфікований штат суду;

забезпечення видатків на нарахування на фонд оплати праці у визначеному законодавством розмірі;

забезпечення в повному обсязі видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв;

забезпечення належного фінансування інших поточних видатків на здійснення судочинства;

впровадження та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи;

забезпечення судів сучасними технічними засобами ведення судового процесу;

розбудова Служби судової охорони, забезпечення її повноцінної діяльності;

облаштування приміщень судів відповідно до ДБН В.2.2-26:2010 та з урахуванням потреб людей з інвалідністю й маломобільних груп населення;

забезпечення прозорості та відкритості правосуддя;

підтримка та розвиток вебпорталу «Судова влада України».

Вища рада правосуддя вкотре наголосила, що фінансове забезпечення захищених статей видатків (оплата праці, оплата комунальних послуг і енергоносіїв) за рахунок спеціального, а не загального фонду є неприйнятним, враховуючи зовнішній вплив на обсяг його надходжень у вигляді судового збору, зокрема можливість зменшення протягом бюджетного періоду його розмірів за деякими позиціями чи розширення пільг зі сплати судового збору.

Листом від 29 липня 2021 року № 04110-08-2/23829 Міністерством фінансів України головним розпорядником коштів державного бюджету, зокрема системи правосуддя, доведено граничні показники видатків державного бюджету на 2022–2024 роки.

За результатами опрацювання цих граничних показників видатків державного бюджету на 2022–2024 роки, бюджетних запитів головних розпорядників коштів державного бюджету системи правосуддя на 2022–2024 роки та наданої ними на запит Вищої ради правосуддя детальної інформації щодо проблемних питань їх фінансового забезпечення на 2022 рік Вища рада правосуддя 30 серпня 2021 року звернулася до Міністерства фінансів України та Кабінету Міністрів України із проханням передбачити в

проекті Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» для головних розпорядників бюджетних коштів системи правосуддя збільшення видатків бюджету. Зокрема, висловлено прохання збільшити бюджетні асигнування на 2022 рік ДСА України на 10 779,2 млн грн, Верховному Суду – на 743,8 млн грн, Вищому антикорупційному суду – на 399,1 млн грн, Вищому суду з питань інтелектуальної власності – на 280,3 млн грн, Вищій раді правосуддя – на 61,9 млн гривень. Відповідна додаткова потреба у бюджетних асигнуваннях викликана дефіцитом коштів порівняно із граничними обсягами видатків державного бюджету на 2022 рік за всіма напрямками видатків: оплата праці (як для суддів, так і працівників апаратів / секретаріатів судів, органів та установ системи правосуддя), нарахування на фонд оплати праці, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, інші видатки споживання (на матеріально-технічні ресурси та послуги, поточні ремонти, оренду приміщень, підтримку діючих інформаційних систем тощо), видатки розвитку (для капітального ремонту, реконструкції та реставрації адміністративних будівель судів, органів та установ системи правосуддя, придбання обладнання і предметів довгострокового користування тощо).

6 жовтня 2021 року Вища рада правосуддя звернулася до Голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету із проханням передбачити в проекті Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» збільшення видатків бюджету для судів, органів та установ системи правосуддя в обсягах, визначених у їх бюджетних запитах, з метою забезпечення у 2022 році належного виконання ними своїх повноважень, передбачених Конституцією та законами України, зауваживши, що відповідну додаткову потребу органів судової влади на 2022 рік підтримано Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики у Висновку щодо проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» (засідання 22 вересня 2021 року, протокол № 69). Вищою радою правосуддя висловлено прохання передбачити у проекті Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» збільшення видатків бюджету для ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів на 8 172,3 млн грн, Верховного Суду – на 548,4 млн грн, Вищого антикорупційного суду – на 186,0 млн грн, Вищого суду з питань інтелектуальної власності – на 280,3 млн грн, Вищої ради правосуддя – на 61,9 млн гривень.

З огляду на критичну ситуацію із фінансуванням діяльності місцевих та апеляційних судів протягом останніх років та неможливість допущення подібної ситуації в 2022 році Вища рада правосуддя під час бюджетного процесу звертала особливу увагу представників Уряду та Парламенту України на важливість належного фінансування їх діяльності.

Зважаючи на викладене, 9 листопада 2021 року Вища рада правосуддя з урахуванням Бюджетних висновків Верховної Ради України, схвалених Постановою Верховної Ради України «Про висновки та пропозиції до проекту Закону України про Державний бюджет України на 2022 рік» від 2 листопада 2021 року № 1837-ІХ, звернулася до Прем'єр-міністра України та Міністра

фінансів України з проханням під час підготовки проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» до другого читання врахувати пропозиції Комітету Верховної Ради України з питань правової політики до проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» щодо збільшення видатків державного бюджету для ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів, зокрема за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя».

У листі, з-поміж іншого, наголошено на проблемі збереження кадрового потенціалу апаратів місцевих та апеляційних судів і, відповідно, забезпечення справедливої та конкурентоспроможної заробітної плати для їх працівників, зокрема на необхідності збільшення на 2022 рік асигнувань за вказаною бюджетною програмою відповідно до розрахованої ДСА України потреби на оплату праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів з урахуванням їх штатної чисельності, що становить 4 838,7 млн грн, за рахунок чого буде забезпечена можливість виплати працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів заробітної плати, середній розмір якої становитиме хоча б 14 550 грн, що буде наближено до розміру середньої заробітної плати по Україні, яка, до прикладу, за вересень 2021 року коливалась у різних регіонах України (від найнижчої в Чернівецькій області – близько 11 тис. грн до більш ніж 20 тис. грн у місті Києві) і в середньому становила 14 239 грн (за даними, розміщеними на офіційному вебсайті Державної служби статистики України). Адже граничними обсягами видатків на 2022 рік на оплату праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, за інформацією ДСА України, забезпечено 3 903,7 млн грн, що дає змогу виплатити працівникам апаратів судів заробітну плату, середній розмір якої становитиме 13 317 гривень.

2 грудня 2021 року Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» прийнято. Незважаючи на збільшення обсягу видатків ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів у процесі опрацювання проєкту цього Закону, потреба у відповідних бюджетних асигнуваннях забезпечена не в повному обсязі. Відповідно, рівень задоволення потреби ДСА України у фінансових ресурсах на 2022 рік становить близько 70 %.

Окремо варто наголосити на гарантіях забезпечення незалежності суддів.

Відповідно до статті 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддівська винагорода регулюється цим Законом та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами. Базовий розмір посадового окладу судді відповідного суду становить певну кількість прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

Водночас у статті 7 проєктів законів України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» та «Про Державний бюджет України на 2022 рік» пропонувалося встановити окремий розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді, а саме 2 102 гривні.

З урахуванням наведеного Вища рада правосуддя під час бюджетних процесів як у 2020, так і в 2021 роках висловлювала представникам Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України свої застереження, що встановлення у проєктах вказаних законів такого окремого розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді, є грубим порушенням гарантій суддівської незалежності, порушенням як міжнародно визначених гарантій незалежності суддів, так і норм чинного законодавства України, такі положення законів суперечать позиціям Конституційного Суду України щодо суддівської винагороди.

Однак попри такі застереження вже два роки поспіль як Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», так і Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» визначено окремий розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді, – 2 102 грн, який фактично дорівнює прожитковому мінімуму для працездатних осіб, установленому Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» на 1 січня 2020 року, тоді як прожитковий мінімум для працездатних осіб станом на 1 січня 2021 року становив 2 270 грн, а станом на 1 січня 2022 року – 2 481 гривню.

Розділ IV. Аналіз звернень судів щодо неналежного рівня фінансування

Протягом 2021 року до Вищої ради правосуддя надійшло 340 звернень щодо неналежного рівня фінансування діяльності місцевих та апеляційних судів. Порівняно з 2020 роком цей показник збільшився більш ніж утричі, адже у 2020 році Вища рада правосуддя отримала 106 таких звернень.

На офіційному вебсайті Вищої ради правосуддя розміщені інтерактивні онлайн-мапи звернень щодо проблем фінансування судів у 2020 та 2021 роках, які безпосередньо демонструють кількість та зміст таких звернень⁸.

За результатами їх аналізу можна виокремити основні причини та проблемні питання, порушені у цих зверненнях.

Переважно вони стосувалися низького рівня оплати праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів та, відповідно, звільнення кваліфікованих та досвідчених спеціалістів апаратів судів.

Суди наголошували на мізерних посадових окладах працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, що в умовах відсутності будь-яких стимулюючих виплат або встановлення їх у мінімальному обсязі не дає можливості забезпечити справедливий та конкурентоспроможний розмір заробітної плати працівників апаратів цих судів, який був би співмірний як із вимогами, які висуваються до спеціалістів в апараті суду при прийомі на роботу, так і з рівнем навантаження й відповідальності, що покладається на цих

---

⁸Посилання буде вказано після відновлення повноцінної роботи вебсайту Вищої ради правосуддя.

працівників для забезпечення належної організації роботи судів та суддів (відповідно до статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат).

У межах зазначеного суди також звертали увагу на неотримання доплат, визначених Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 375 «Про деякі питання оплати праці (грошового забезпечення) окремих категорій працівників, військовослужбовців Національної гвардії та Державної прикордонної служби, посадових осіб Державної митної служби, осіб рядового та начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, поліцейських, які забезпечують життєдіяльність населення, на період дії карантину, установленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та протягом 30 днів з дня його відміни» (далі – Постанова № 375).

Питання оплати праці працівників апаратів судів є дуже важливим, адже її належний рівень дасть змогу не лише сформувати, а й утримувати висококваліфікований штат суду. У свою чергу, питання приведення розмірів посадових окладів працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, особливо державних службовців категорії «В» та працівників патронатної служби, до рівня, який би міг забезпечити гідний рівень їх життя, заслуговує окремої уваги.

Це особливо актуально в умовах реформи оплати праці державних службовців, що триває в Україні, яка передбачає зміну системи та підходів до регулювання оплати праці у сфері державної служби.

Концепцією реформування системи оплати праці державних службовців, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 року № 622-р (далі – Концепція), встановлюється, що система оплати праці державних службовців має відповідати, зокрема, таким принципам, як передбачуваність (стала частка заробітної плати державних службовців становить не менш як 70 %, переважна частина заробітної плати державних службовців є стабільною та прогнозованою), справедливість (заробітна плата державного службовця відповідає обсягу відповідальності та функціонального навантаження), результативність (змінна складова заробітної плати (премія) державного службовця повинна залежати від результатів його роботи), а також конкурентоспроможність (державні органи пропонують конкурентну заробітну плату для залучення висококваліфікованих фахівців на ринку праці).

Також визначено, що заробітна плата (регулярні щомісячні виплати державному службовцю за виконання посадових обов'язків, а також премія за результатами щорічного оцінювання) державного службовця повинна залежати від його кваліфікації та досвіду, важливості і складності роботи на посаді, ступеня покладеної на нього відповідальності, результативності, ефективності та якості виконання обов'язків.

Правосуддя в судах здійснюється з метою забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб,

інтересів суспільства і держави. Кінцевим результатом цієї діяльності є судові рішення (вирок, постанова, ухвала, судовий наказ), яке виноситься іменем України, діє на всій території України та є обов'язковим до виконання.

Посадові обов'язки працівників апаратів судів є однаковими у судах усіх інстанцій відповідної спеціалізації. Крім того, значний дефіцит суддівських кадрів призводить до надмірного навантаження не лише на суддів місцевих та апеляційних судів, а й на працівників апаратів цих судів.

Тому Вища рада правосуддя неодноразово на різних рівнях та представникам різних гілок влади наголошувала на необхідності концептуально та докорінно вирішити питання встановлення гідного розміру оплати праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів як за рахунок збільшення фінансування зазначених видатків бюджету, так і в частині зміни схеми посадових окладів із визначенням коефіцієнтів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя, враховуючи принципи, викладені у Концепції.

Ще одна категорія звернень щодо недофінансування діяльності судів стосується порушень з **виплати суддівської винагороди** в порядку та строки, що визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Зокрема, це стосується проблем з виконанням судових рішень за позовами суддів зі стягнення на їхню користь недоотриманої суддівської винагороди за період дії обмежень, встановлених Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13 квітня 2020 року № 553-ІХ (далі – Закон № 553-ІХ), з огляду на прийняте Конституційним Судом України Рішення від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік».

Виплата протягом 2021 року компенсацій обмеженої суддівської винагороди за позовами суддів в умовах критичного рівня фінансування в окремих випадках призводила до порушення законодавства в частині строків та розмірів виплати суддівської винагороди та/або блокування рахунків розпорядників бюджетних коштів, адже виконання рішень судів щодо стягнення цих коштів здійснювалося, як правило, не за рахунок бюджетної програми «Виконання рішень судів на користь суддів та працівників апаратів», а в межах бюджетних асигнувань на суддівську винагороду територіальних управлінь ДСА України (щодо місцевих загальних судів), місцевих спеціалізованих та апеляційних судів, що могло спровокувати колапс у судовій системі.

За орієнтовними підрахунками ДСА України, зазначеними т. в. о. Голови ДСА України на спільній нараді із представниками Вищої ради правосуддя та Ради суддів України 1 вересня 2021 року, у разі звернення всіх суддів місцевих та апеляційних судів з відповідними позовами та задоволення таких позовів сума виплати суддівської винагороди за судовими рішеннями має становити понад 1,1 млрд гривень.

Протягом 2021 року певна частина виплат за судовими рішеннями була здійснена за рахунок бюджетних асигнувань ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів, зокрема завдяки здійсненню за погодженням з Вищою радою правосуддя перерозподілів бюджетних видатків між судами з метою врегулювання вказаної ситуації та забезпечення можливості здійснення виплат суддівської винагороди суддям у розмірі, визначеному законодавством України. Однак загальний борг за компенсаційними виплатами для решти суддів, станом на початок 2022 року, становить суму близько 1 млрд гривень.

Попри консолідовану позицію органів судової гілки влади щодо необхідності компенсації недоотриманої суддівської винагороди за період дії обмежень, встановлених Законом № 553-IX, з урахуванням Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020, вирішення цього питання все ж потребує централізованого підходу та законодавчого закріплення обов'язку Держави взяти на себе зобов'язання щодо виплати недоотриманої суддівської винагороди з метою гарантування суддям здійснення такої компенсації в позасудовому порядку.

Поряд із проблемними питаннями оплати праці критичною була також ситуація з обсягом **фінансування поточних видатків та видатків на оплату комунальних послуг**.

Неналежний стан матеріально-технічного забезпечення діяльності судів спричинив вже з початку 2021 року масові звернення судів щодо відсутності достатніх коштів на придбання поштових марок, конвертів, паперу, оплату поштових та телекомунікаційних послуг, що призводить до припинення / обмеження відправлення судами поштової кореспонденції, відключення судів від мережі Інтернет тощо. Деякі суди розміщували інформацію про тимчасове припинення відправлення поштової кореспонденції у зв'язку з відсутністю коштів на оплату відповідних послуг виключно на власних вебсайтах.

Суди також зазначають про проблеми облаштування приміщень судів належними умовами для здійснення судочинства, сучасними технічними засобами ведення судового процесу, кабінетів суддів і працівників апаратів судів та забезпечення інших базових потреб місцевих та апеляційних судів.

Також до Вищої ради правосуддя неодноразово надходили звернення судів щодо відсутності бюджетних призначень та наявності заборгованостей з оплати комунальних послуг та енергоносіїв, що могло спричинити припинення надання цих послуг та, як наслідок, припинення роботи деяких судів України.

Відповідно до частин третьої та четвертої статті 51 БК України розпорядники бюджетних коштів забезпечують у повному обсязі проведення

розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ, інші енергоносії, комунальні послуги та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, та укладають договори за кожним видом відповідних послуг у межах бюджетних асигнувань, затверджених у кошторисі. За наявності простроченої кредиторської заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), стипендій, а також за спожиті комунальні послуги, електричну та теплову енергію, природний газ та інші енергоносії розпорядники бюджетних коштів у межах бюджетних асигнувань за загальним фондом не беруть бюджетних зобов'язань та не здійснюють платежів за іншими заходами, пов'язаними із функціонуванням бюджетних установ (крім захищених видатків бюджету, визначених статтею 55 цього Кодексу), до погашення такої заборгованості.

З огляду на зазначене всі головні розпорядники бюджетних коштів мають забезпечуватися бюджетними асигнуваннями на оплату комунальних послуг та енергоносіїв в повному обсязі та виключно за рахунок коштів загального фонду державного бюджету.

Крім того, варто зауважити про забезпечення судів **видатками розвитку**, адже значна частина звернень судів у 2021 році стосується неможливості проведення ремонтних, реставраційних та інших робіт у приміщеннях судів, навіть в аварійних умовах, закупівлі комп'ютерного та іншого обладнання довгострокового користування для належного виконання судами покладених на них функцій тощо.

У зверненнях наголошено на необхідності забезпечення судів видатками розвитку з метою приведення об'єктів системи правосуддя до належних умов, визначених Державою.

За інформацією ДСА України, станом на 31 грудня 2021 року кількість місцевих та апеляційних судів, приміщення яких за основними характеристиками максимально наближені до вимог ДБН В.2.2-26:2010, – 148, що становить 22 % загальної кількості цих судів, решта (526 судів або 78 %) потребують поліпшення умов розміщення. 93 будівлі судів перебували у стадії реконструкції. У зв'язку з тим, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» видатки розвитку взагалі не були передбачені, проведення будівельних робіт на цих об'єктах фактично було зупинено.

Водночас варто зазначити, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, враховуючи масові бомбардування населених пунктів України збройними силами країни-агресора, деякі приміщення судів, як і інші об'єкти соціального та правового призначення, зазнають критичних ушкоджень (вибиті вікна, відсутнє електро- та теплопостачання, водовідведення, пошкоджені зали судових засідань, стелі, внутрішні двері, зруйновані внутрішні перегородки між робочими кабінетами тощо) або навіть, на жаль, повністю зруйновані. Остаточну цифру таких руйнувань наразі визначити неможливо з огляду на продовження активних бойових дій на території

України. Разом із тим після припинення чи скасування воєнного стану в Україні проблема якнайшвидшого забезпечення судів, органів та установ системи правосуддя приміщеннями у належному стані має бути одним із пріоритетів Держави.

Розділ V. Перерозподіл бюджетних видатків між судами

Як зазначалося, пунктом 18 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» визначено повноваження Вищої ради правосуддя в частині погодження в установленому порядку перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду.

Згідно з підпунктами 14, 15 пункту 9 Положення про Державну судову адміністрацію України, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17 січня 2019 року № 141/0/15-19, Голова ДСА України приймає рішення щодо розподілу бюджетних коштів, головним розпорядником яких є ДСА України, та приймає за погодженням із Вищою радою правосуддя рішення про перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду.

Разом із тим зміни до БК України щодо унормування його положень в частині відповідних повноважень Вищої ради правосуддя були внесені Законом України від 15 грудня 2020 року № 1081-ІХ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», яким пункт 4¹ розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК України доповнено абзацом четвертим, згідно з яким перерозподіл видатків, що здійснюється відповідно до абзацу другого цього пункту (перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня у системі ДСА України у межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється ДСА України) та призводить до зміни обсягів видатків судів, погоджується ДСА України з Вищою радою правосуддя.

Зазначені зміни набрали чинності з 1 січня 2021 року. Тому після унормування положень різних законодавчих актів України, що регулюють відповідні питання, Вища рада правосуддя з початку 2021 року почала брати участь у здійсненні перерозподілу бюджетних видатків між судами, відповідно нею було ухвалено низку рішень про погодження перерозподілу бюджетних асигнувань між судами та територіальними управліннями ДСА України (щодо місцевих загальних судів).

Зокрема, Вищою радою правосуддя ухвалені рішення від 4 березня 2021 року № 580/0/15-21, від 25 березня 2021 року № 718/0/15-21, від 13 квітня 2021 року № 815/0/15-21, від 2 вересня 2021 року № 1936/0/15-21, від 9 вересня 2021 року № 1974/0/15-21, від 5 жовтня 2021 року № 2063/0/15-21, від 21 жовтня 2021 року № 2104/0/15-21, від 26 жовтня 2021 року № 2123/0/15-21, від 18 листопада 2021 року № 2234/0/15-21, від 16 грудня 2021 року

№№ 2325/0/15-21, 2326/0/15-21, 2327/0/15-21 та 2329/0/15-21, від 21 грудня 2021 року № 2350/0/15-21, від 23 грудня 2021 року № 2371/0/15-21⁹.

Відповідні перерозподіли бюджетних коштів були спрямовані на покриття дефіциту бюджетних асигнувань у судах та територіальних управліннях ДСА України (щодо місцевих загальних судів) у 2021 році.

Особливо критичною на початку 2021 року була ситуація з виплатою суддівської винагороди та заробітної плати працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів, коли за результатами аналізу ДСА України розрахунків річного фонду суддівських винагород та обов'язкових виплат працівникам апаратів судів у різних судах України було виявлено надлишок або дефіцит відповідних видатків. Причиною цього ДСА України вказала здійснення розподілу граничних обсягів видатків на оплату праці під час формування додатка 7 до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» ще в серпні 2020 року та відповідно неврахування кадрових та інших змін, які відбулися в судах впродовж другого півріччя 2020 року, що і зумовило невідповідність передбачених кошторисних призначень судів на оплату праці бюджетним асигнуванням на кінець 2020 року.

Ситуація з розподілом асигнувань на суддівську винагороду в судах, за інформацією ДСА України, також була ускладнена й тим, що 27 жовтня 2020 року було внесено зміни до Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 12 березня 2012 року № 333, якими доповнено економічну класифікацію видатків бюджету новим кодом 2113 «Суддівська винагорода», тоді як проект додатка № 7 до Закону України «Про державний бюджет України на 2021 рік» був складений у серпні 2020 року. Разом із тим, попри подання ДСА України 24 грудня 2020 року до Міністерства фінансів України всіх проектів кошторисних документів та планів асигнувань на 2021 рік, необхідних для складання і затвердження річного розпису Державного бюджету України на 2021 рік, з повним врахуванням наданих розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня розподілів асигнувань загального та спеціального фондів державного бюджету між кодами економічної класифікації видатків, Міністерство фінансів України при складанні розпису Державного бюджету України на 2021 рік самостійно змінило розподіл асигнувань загального та спеціального фондів державного бюджету, а саме обсяги суддівської винагороди та фонду оплати праці працівників апаратів судів, на 459,8 млн гривень.

Тому першочергово перерозподіли бюджетних коштів між судами та територіальними управліннями ДСА України були спрямовані на врегулювання оплати праці суддів і працівників апаратів місцевих та апеляційних судів.

Протягом 2021 року Вища рада правосуддя неодноразово погоджувала перерозподіл видатків між судами за кодом економічної класифікації видатків (далі – КЕКВ) 2113 «Суддівська винагорода», які були спрямовані на виплату суддівської винагороди в порядку й розмірах, що визначені Законом України

---

⁹Посилання на рішення буде вказано після відновлення повноцінної роботи вебсайту Вищої ради правосуддя.

«Про судоустрій і статус суддів», для суддів, які фактично працюють на відповідні дати, та забезпечення рівномірного розподілу видатків фонду суддівських винагород між судами (рішення від 4 березня 2021 року № 580/0/15-21, від 21 жовтня 2021 року № 2104/0/15-21, від 18 листопада 2021 року № 2234/0/15-21, від 16 грудня 2021 року № 2325/0/15-21, від 21 грудня 2021 року № 2350/0/15-21, від 23 грудня 2021 року № 2371/0/15-21).

Перерозподіли бюджетних видатків щодо коригування асигнувань судів на виплату суддівської винагороди були спрямовані на покриття дефіциту бюджетних коштів у судах з виплати суддівської винагороди переважно у зв'язку з кадровими змінами, а саме призначенням та звільненням суддів, відрядженням суддів, зміною складових суддівської винагороди, наданням суддям відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку або виходом з неї тощо.

Ще однією з причин виникнення дефіциту видатків за КЕКВ 2113 «Суддівська винагорода» у 2021 році є необхідність виконання судових рішень зі стягнення на користь суддів недоотриманої суддівської винагороди за період дії обмежень, встановлених Законом № 553-ІХ (з 18 квітня по 27 серпня 2020 року). Тому до законодавчого врегулювання вказаного питання та виділення в Державному бюджеті України додаткових коштів для здійснення таких компенсаційних виплат всім суддям у позасудовому порядку ДСА України спільно з Вищою радою правосуддя неодноразово здійснювала перерозподіл бюджетних коштів за КЕКВ 2113 «Суддівська винагорода» для погашення в судах дефіциту з виплати недоотриманої суддівської винагороди за період дії обмежень, встановлених Законом № 553-ІХ, у зв'язку з необхідністю виконання відповідних судових рішень.

Поряд із перерозподілами, спрямованими на коригування видатків судів на виплату суддівської винагороди, Вища рада правосуддя протягом 2021 року реалізовувала свої повноваження щодо погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами для забезпечення рівномірного розподілу бюджетних коштів для виплати обов'язкових складових заробітної плати працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів та підвищення рівня стимулюючих виплат для них.

Органи судової гілки влади вже з початку 2021 року, враховуючи критичний рівень фінансування ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів, наголошували на вкрай низькому рівні оплати праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, що зумовлено неналежним розміром посадових окладів вказаних працівників та неможливістю в умовах недофінансування привести їхню заробітну плату до належного стану за рахунок стимулюючих виплат. У 2021 році склалася ситуація, коли в більшості місцевих та апеляційних судів не було можливості здійснити нарахування стимулюючих виплат працівникам апаратів, навіть гарантованої Законом України «Про державну службу» премії в розмірі 20 %, а деякі суди України не мали можливості виплачувати заробітну плату працівникам апаратів судів навіть на рівні її обов'язкових складових.

3 березня 2021 року за ініціатииви Вищої ради правосуддя відбулася робоча зустріч за участю представників Вищої ради правосуддя, Міністерства фінансів України, ДСА України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та деяких судів України, під час якої визначено необхідність ДСА України здійснити аналіз видатків на 2021 рік на оплату праці розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня в системі ДСА України, зокрема Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Служби судової охорони, територіальних управлінь ДСА України в частині оплати праці працівників їх апаратів, а також центрального апарату ДСА України для виявлення надлишку / дефіциту коштів для забезпечення обов'язкових виплат працівникам зазначених органів з метою їх можливого подальшого перерозподілу за напрямом оплати праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів.

З огляду на зазначене та з метою хоча б часткового врегулювання питання виплати працівникам апаратів судів заробітної плати належного розміру Вищою радою правосуддя було прийнято рішення від 25 березня 2021 року № 718/0/15-21, від 13 квітня 2021 року № 815/0/15-21, від 2 вересня 2021 року № 1936/0/15-21, від 9 вересня 2021 року № 1974/0/15-21, від 5 жовтня 2021 року № 2063/0/15-21, від 26 жовтня 2021 року № 2123/0/15-21, від 18 листопада 2021 року № 2234/0/15-21, від 16 грудня 2021 року № 2327/0/15-21, від 16 грудня 2021 року № 2329/0/15-21.

Водночас з метою забезпечення виплати як суддівської винагороди, так і заробітної плати працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів Вищою радою правосуддя неодноразово погоджувалися перерозподіли бюджетних видатків між судами для покриття дефіциту нарахувань на оплату праці, згідно з якими бюджетні асигнування за КЕКВ 2120 «Нарахування на оплату праці» спрямовувалися на оплату єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування судам, у яких недостатньо коштів для здійснення відповідних видатків (рішення Вищої ради правосуддя від 25 березня 2021 року № 718/0/15-21, від 13 квітня 2021 року № 815/0/15-21, від 5 жовтня 2021 року № 2063/0/15-21, від 26 жовтня 2021 року № 2123/0/15-21, від 18 листопада 2021 року № 2234/0/15-21, від 16 грудня 2021 року № 2329/0/15-21, від 23 грудня 2021 року № 2371/0/15-21).

Разом із тим в окремих випадках бюджетні асигнування перерозподілялися для часткового покриття критичної потреби в бюджетних асигнуваннях, що виникла в деяких місцевих та апеляційних судах за поточними видатками для матеріально-технічного забезпечення їх діяльності (ліквідація наслідків аварійних ситуацій в судах, оплата поштових послуг та ін.), оплати комунальних послуг та енергоносіїв (оплата електроенергії, природного газу, водопостачання та водовідведення), виплату компенсації на поховання та увічнення пам'яті суддів місцевих та апеляційних судів тощо (рішення Вищої ради правосуддя від 9 вересня 2021 року № 1974/0/15-21, від 16 грудня

2021 року №№ 2326/0/15-21 та 2329/0/15-21, від 23 грудня 2021 року № 2371/0/15-21).

Зазначені перерозподіли реалізовані за рахунок наявного бюджетного ресурсу головного розпорядника бюджетних коштів – ДСА України (за напрямом використання «Фонд суддівських винагород для новопризначених суддів та суддів, що звільняються», економії коштів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів країни, Служби судової охорони, окремих судів та територіальних управлінь ДСА України тощо).

Водночас відповідно до частини четвертої статті 23 БК України витрати спеціального фонду бюджету мають постійне бюджетне призначення, яке дає право провадити їх виключно в межах і за рахунок фактичних надходжень спеціального фонду бюджету (з дотриманням вимог частини другої статті 57 цього Кодексу), якщо цим Кодексом та/або законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

Пунктом 49 Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 228, визначено, що видатки бюджету та надання кредитів з бюджету спеціального фонду бюджету провадяться виключно в межах і за рахунок відповідних надходжень до цього фонду на підставі кошторисів з урахуванням внесених до них змін. Зміни до спеціального фонду кошторису вносяться у разі, коли загальний обсяг фактичних надходжень бюджетних коштів до цього фонду разом з обсягом залишків бюджетних коштів на його рахунках на початок року буде більший, ніж відповідні надходження, враховані у кошторисі на відповідний рік.

Згідно з пунктом 3.9 Інструкції про складання і виконання розпису Державного бюджету України, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 28 січня 2002 року № 57, внесення змін до розпису за спеціальним фондом за іншими надходженнями здійснюється у порядку, встановленому для внесення змін до розпису за загальним фондом, за яким після внесення відповідних змін до розпису складаються довідки про внесення змін до кошторису та зведення показників спеціального фонду кошторису із зазначенням суми змін. У разі коли загальна сума інших надходжень спеціального фонду, які надійшли на відповідну мету, з урахуванням залишку коштів на початок року перевищує передбачену розписом на відповідний період, Міністерство фінансів України за поданням головних розпорядників збільшує планові показники за спеціальним фондом шляхом внесення змін до розпису. Для цього головний розпорядник повинен надати Міністерству фінансів України детальні обґрунтовані розрахунки розпорядників на підставі довідки про підтвердження надходжень до спеціального фонду Державного бюджету України (за формою, наведеною в додатку 7 до Інструкції) та належні пояснення щодо необхідності внесення змін до розпису.

Враховуючи перевищення станом на вересень 2021 року планових показників надходження коштів до спеціального фонду державного бюджету

від сплати судового збору, з урахуванням перехідного залишку на початок року, ДСА України звернулася до Вищої ради правосуддя з розрахунками щодо розподілу відповідних понадпланових надходжень до спеціального фонду для покриття першочергових потреб місцевих та апеляційних судів у видатках споживання та розвитку.

У межах такої співпраці Вищою радою правосуддя ухвалено рішення про погодження звернення ДСА України до Міністерства фінансів України з поданням щодо внесення змін до розпису в частині розподілу збільшення планових показників за спеціальним фондом державного бюджету (рішення Вищої ради правосуддя від 16 вересня 2021 року № 2004/0/15-21, від 19 жовтня 2021 року № 2092/0/15-21, від 2 листопада 2021 року № 2148/0/15-21, від 18 листопада 2021 року № 2235/0/15-21, від 16 грудня 2021 року №№ 2328/0/15-21 та 2329/0/15-21, від 21 грудня 2021 року № 2351/0/15-21, від 23 грудня 2021 року № 2371/0/15-21¹⁰) з метою забезпечення судів критично необхідними видатками споживання та видатками розвитку, зокрема для забезпечення потреби судів у видатках на:

заробітну плату працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів та відповідні нарахування на оплату праці, а також виплату винагороди присяжним;

оплату комунальних послуг та енергоносіїв;

функціонування діючих підсистем та підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, які відповідно до наказів ДСА України введені в дослідну експлуатацію;

придбання марок, конвертів, паперу, канцелярських та господарських товарів, а також оплату поштових послуг;

здійснення поточних ремонтів приміщень та оргтехніки, оплату експлуатаційних послуг;

придбання обладнання та техніки для роботи судів;

придбання котлів, теплотічильників, обладнання теплових вузлів у зв'язку з необхідністю підготовки місцевих та апеляційних судів до опалювального періоду;

проведення ремонту покрівель приміщень судів з метою усунення їх аварійного стану та продовження здійснення будівельних робіт на об'єктах, роботи на яких розпочаті в попередні роки для запобігання руйнації, збереження матеріалів та обладнання;

проведення робіт з будівництва, реконструкції та реставрації будівель судів, залів судових засідань тощо.

Завдяки вказаним перерозподілам бюджетних коштів, а також розподілу понадпланових надходжень до спеціального фонду державного бюджету від сплати судового збору протягом 2021 року вдалося в оперативному режимі вирішувати кричущі проблеми функціонування судів.

Принагідно зауважуємо, що в межах вирішення однієї з найважливіших проблем фінансування діяльності місцевих та апеляційних судів на кінець

---

¹⁰Посилання на рішення буде вказано після відновлення повноцінної роботи вебсайту Вищої ради правосуддя.

2021 року вдалося забезпечити всі місцеві та апеляційні суди видатками на виплату заробітної плати працівникам їх апаратів у складі обов'язкових складових з урахуванням річного фонду стимулюючих виплат не менше 30 % від посадового окладу для всіх місцевих загальних судів та не менше 50 % від посадового окладу для господарських, окружних адміністративних та апеляційних судів, враховуючи, з-поміж іншого, рівень навантаження судів. Крім того, для місцевих загальних судів погоджено збільшення видатків на здійснення виплати матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань працівникам їх апаратів.

Розділ VI. Взаємодія Вищої ради правосуддя з органами державної влади

Поряд із намаганням вирішити найгостріші проблеми у фінансуванні критичних потреб у видатках державного бюджету місцевих та апеляційних судів за рахунок внутрішнього фінансового ресурсу ДСА України як головного розпорядника бюджетних коштів шляхом перерозподілу бюджетних коштів, Вища рада правосуддя протягом 2021 року звертала увагу відповідальних органів державної влади на необхідність системного вирішення питання фінансування судової гілки влади шляхом збільшення її бюджетних асигнувань, встановлених Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік».

Як уже зазначалося, у 2020 році під час бюджетного процесу та опрацювання проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» Вища рада правосуддя дотримувалась послідовної позиції, інформуючи Прем'єр-міністра України, Міністерство фінансів України, комітети Верховної Ради України з питань правової політики та з питань бюджету про неналежний стан фінансового забезпечення діяльності органів судової гілки влади, особливо місцевих та апеляційних судів, на 2021 рік, і наголошувала на необхідності збільшення доведених граничних обсягів видатків всім головним розпорядникам бюджетних коштів системи правосуддя, акцентуючи увагу на бюджетній програмі «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя». Попри неодноразові застереження Вищої ради правосуддя Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» прийнято без урахування таких пропозицій Вищої ради правосуддя.

28 грудня 2020 року Вища рада правосуддя повідомила Прем'єр-міністра України про ігнорування Міністерством фінансів України звернень Вищої ради правосуддя щодо недостатнього фінансування судової гілки влади, а також вчергове наголосила на закріплених у статті 130 Конституції України положеннях щодо забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів та окремого визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя й необхідності врахування цих положень під час визначення обсягів відповідних видатків державного бюджету.

Разом із тим у пункті 9 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» зазначено, що Кабінет Міністрів України за підсумками виконання Державного бюджету України у першому кварталі 2021 року, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного бюджету та оцінювання обґрунтованості додаткової потреби у бюджетних коштах, має розглянути питання щодо збільшення видатків, зокрема на забезпечення діяльності органів судової влади.

Зазначена норма стала відправним пунктом у взаємодії Вищої ради правосуддя із представниками інших гілок влади з метою збільшення фінансування державного бюджету для судової гілки влади.

15 лютого 2021 року Вища рада правосуддя звернулася з листами до Президента України та Голови Верховної Ради України щодо основних проблем із фінансуванням діяльності місцевих та апеляційних судів протягом останніх років та важливості їх врегулювання заради зміцнення незалежності судової влади, а також ефективності здійснення правосуддя в Україні. Висловила прохання сприяти якнайшвидшому врегулюванню на законодавчому рівні, зокрема, питання повного врахування мінімальної потреби видатків споживання та видатків розвитку для місцевих та апеляційних судів. Цього самого дня також надіслала звернення до Прем'єр-міністра України із проханням якнайшвидше ініціювати внесення відповідних змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік».

Поряд із цим 9–11 березня 2021 року відбувся XVIII з'їзд суддів України, за результатами якого, з-поміж іншого, 11 березня 2021 року було прийнято рішення щодо критичного стану забезпечення судів, зміцнення незалежності суддів та захисту їх професійних інтересів¹¹. Вирішено, зокрема, звернутися до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо усунення порушення статті 130 Конституції України, згідно з якою держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів, та вказати на необхідність невідкладного внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» шляхом збільшення видатків загального фонду за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» щонайменше на 5,6 млрд грн, а також звернутись до суб'єктів законодавчої ініціативи із пропозицією ініціювати зміни до законодавства про судоустрій і статус суддів, якими: визначити єдиний підхід нарахування захищених складових заробітної плати працівників апаратів судів; встановити, що розмір посадового окладу працівника апарату суду не може бути меншим ніж 30 % посадового окладу судді відповідного суду.

Підтримуючи вказане рішення XVIII з'їзду суддів України, Вища рада правосуддя **19 березня 2021 року** звернулася до комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань бюджету, зокрема, із проханням

---

¹¹Рішення XVIII чергового з'їзду суддів України від 11 березня 2021 року «Щодо критичного стану забезпечення судів, зміцнення незалежності суддів та захисту їх професійних інтересів», режим доступу: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-18-cergovogo-zizdu-suddi-b9adb963fb.pdf>

сприяти у збільшенні видатків споживання і розвитку у Законі України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя», а також до Прем'єр-міністра України із проханням ініціювати відповідні зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік». Крім того, у цих зверненнях висловлено прохання розглянути питання внесення змін до законодавства про судоустрій і статус суддів в частині встановлення єдиного підходу до визначення розміру посадових окладів працівників апаратів судів з можливістю встановлення їх у відсотковому співвідношенні із посадовим окладом судді.

У зазначених листах Вища рада правосуддя наголосила на великій кількості звернень судів щодо недостатнього рівня фінансування їх діяльності, що надходять вже з початку 2021 року, узагальнивши при цьому перелік проблем, викладених у цих зверненнях.

Варто зауважити, що в частині оплати праці працівників апаратів судів Вища рада правосуддя наголосила на помилковості та неефективності політики Держави щодо забезпечення цих видатків на фактично працюючих працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, а не на визначену штатними розписами кількість таких працівників, оскільки в цьому випадку суди позбавлені можливості заповнювати вакантні посади або встановлювати додаткові стимулюючі виплати працівникам апаратів судів, які працюють в умовах надмірного навантаження.

Також у зазначених зверненнях до очільників комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань бюджету висловлено прохання внести пропозиції про виключення із Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» статті 26, якою було встановлено, що у 2021 році для всіх категорій працівників державних органів застосовуються розміри та умови оплати праці, що діяли на 1 вересня 2020 року. Застосування цієї статті призвело до фактичного зниження посадових окладів працівників апаратів судів порівняно з 2020 роком, що не узгоджується з прагненням керівництва держави до підвищення соціальних стандартів для населення (розміри посадових окладів для працівників органів і установ системи правосуддя розраховувалися з використанням прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», який протягом 2020 року збільшувався з 1 липня 2020 року і з 1 грудня 2020 року, відповідно, прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на 1 грудня 2020 року, більший за розрахунковий прожитковий мінімум станом на 1 вересня 2020 року).

Разом із тим Вища рада правосуддя звернулась до Прем'єр-міністра України із проханням ініціювати внесення змін до Постанови № 375 в частині доповнення категорією працівників апаратів судів переліку осіб, яким встановлено доплату до заробітної плати на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

коронавірусом SARS-CoV-2, та протягом 30 днів з дня його відміни. При цьому зазначила, що 19 листопада та 17 грудня 2020 року Вища рада правосуддя вже зверталася до Прем'єр-міністра України з аналогічним проханням. Однак Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України на виконання доручень Прем'єр-міністра України від 20 листопада 2020 року № 47377/1/1-20 та Віце-прем'єр-міністра України – Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 18 грудня 2020 року № 47377/4/1-20 за результатами опрацювання спільно з Міністерством фінансів України та Міністерством юстиції України зазначених листів Вищої ради правосуддя повідомило, що необхідності у внесенні запропонованих змін не вбачається, оскільки працівники апаратів судів безпосередньо не контактують з особами, хворими на COVID-19.

Відповідно у зв'язку з незгодою з такою позицією Вища рада правосуддя вчергове звернулася до Уряду щодо необхідності внесення зазначених змін до Постанови № 375, оскільки протягом усього періоду установленого Кабінетом Міністрів України карантину в судах здійснюється правосуддя. Навіть в умовах тотального недофінансування судді та працівники апаратів судів виконують свої посадові обов'язки. Безпосередньо контактуючи із громадянами, які звертаються до суду, працівники апаратів судів (секретарі судового засідання, судові розпорядники, працівники канцелярії тощо) піддають ризику своє життя і здоров'я, життя і здоров'я членів своїх сімей, а також колег, однак зазначена доплата до заробітної плати їм не встановлена.

Згодом, з огляду на положення пункту 9 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» та видиме поглиблення низки проблем у фінансовому забезпеченні функціонування місцевих та апеляційних судів за підсумками виконання Державного бюджету України у першому кварталі 2021 року, Вища рада правосуддя **11 травня 2021 року** вчергове звернулася до Прем'єр-міністра України та Міністра фінансів України із проханням, зокрема, ініціювати внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» в частині збільшення видатків за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» з метою забезпечення критично необхідного рівня фінансування за напрямками оплати праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, матеріально-технічного забезпечення діяльності цих судів, оплати комунальних послуг, проведення робіт із будівництва тощо.

Крім того, в листі наголошено, що необхідно нормативно вирішити питання гідного розміру оплати праці працівників апаратів судів шляхом підвищення ролі посадових окладів цих працівників в структурі їх заробітної плати, базуючись на загальних засадах реформи оплати праці державних службовців в Україні, принципах, викладених у Концепції, а також ступені важливості та відповідальності роботи працівників апаратів місцевих та апеляційних судів та її результатів. Відповідно, Вищою радою правосуддя висловлено прохання якнайшвидше затвердити схему посадових окладів із

визначенням коефіцієнтів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя на 2021 рік, встановивши коефіцієнти для працівників апаратів місцевих та апеляційних судів, які б сприяли приведенню їх заробітної плати у відповідність до принципів справедливості й конкурентоспроможності.

В умовах відсутності конструктивного діалогу із представниками Уряду з питань вирішення проблем з недостатнім фінансовим забезпеченням діяльності місцевих та апеляційних судів, важливість роботи яких є беззаперечним фактом та перебуває під пильною увагою суспільства та Держави, **30 червня 2021 року** Вища рада правосуддя вчергове звернулася до очільників комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань бюджету із проханням сприяти вирішенню проблем фінансового забезпечення діяльності судової влади в Україні у 2021 році, забезпечення усіх першочергових потреб діяльності судів для гарантування права громадян на доступ до правосуддя. При цьому зазначено про зміцнення тенденції з масового звернення судів до представників всіх гілок влади щодо недостатнього рівня фінансування їх діяльності (на дату звернення до Вищої ради правосуддя надійшло 226 таких листів судів), також наголошено, що Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» щодо збільшення видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами», яким видатки ДСА України за бюджетною програмою «Здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ правосуддя» збільшено на 742 050,7 тис. грн, не вирішує питання забезпечення повною мірою фінансових потреб судової влади для здійснення правосуддя відповідно до вимог процесуального законодавства.

Одним зі складних для вирішення питань, на якому Вища рада правосуддя постійно наголошувала у зверненнях до органів державної влади, є відсутність бюджетних асигнувань на капітальні видатки для місцевих та апеляційних судів та необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» в частині їх визначення хоча б на мінімальному рівні.

Разом із тим на засіданні Кабінету Міністрів України 14 квітня 2021 року за результатами розгляду питання про огляд витрат державного бюджету у сфері судової влади в частині забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя, виконання рішень судів на користь суддів та працівників апаратів судів прийнято рішення з окремих питань (протокол № 51), яким, з-поміж іншого, Міністерству фінансів України доручено під час підготовки законопроекту щодо внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» опрацювати питання щодо можливості збільшення бюджетних призначень за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» на суму 920,325 тис. грн з метою продовження проведення та завершення розпочатих у попередні роки будівельних робіт на об'єктах судової влади.

Витяг із протоколу № 51 засідання Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року з відповідним рішенням надіслано до Вищої ради правосуддя листом Кабінету Міністрів України від 16 квітня 2021 року № 1-51/1/21-6/1.

Враховуючи зазначене, **наприкінці квітня 2021 року** Вища рада правосуддя звернулася до Голови Верховної Ради України та його заступників, очільників фракцій та комітетів Верховної Ради України із проханням підтримати вказану ініціативу та сприяти якнайшвидшому внесенню відповідних змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік».

У своїх листах Вища рада правосуддя надала інформацію про стан забезпечення місцевих та апеляційних судів приміщеннями (кількість приміщень, які за основними характеристиками наближені до вимог ДБН В.2.2-26:2010 та які потребують поліпшення умов розміщення, а також судів, які перебувають у стадії реконструкції, тощо), про рівень забезпечення суддів окремими кабінетами, рівень забезпечення судів залами судових засідань, камерами для обвинувачених (підсудних), засуджених тощо.

Варто зазначити, що зазначені вище зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» внесені не були.

2 та 23 червня 2021 року, з огляду на інформацію представника Міністерства фінансів України про здійснення спільно з Національним агентством України з питань державної служби (далі – НАДС) заходів з визначення нового підходу у розробленні схеми посадових окладів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя, Вища рада правосуддя зверталася до НАДС із проханням залучити представників Вищої ради правосуддя до участі в робочій групі щодо визначення схеми посадових окладів для державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя. У відповідь НАДС спростувало інформацію про ініціювання утворення та роботи такої робочої групи.

Разом із тим, враховуючи опубліковану 12 липня 2021 року на вебсайті НАДС інформацію «Реформа державної служби та реформа оплати праці державних службовців стали одними із ключових питань під час пресніданку», 21 липня 2021 року Вища рада правосуддя вчергове звернулася до НАДС із проханням надати для ознайомлення проєкт закону щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад та інші напрацювання в частині реформування державної служби та, відповідно, оплати праці державних службовців органів та установ системи правосуддя з метою опрацювання та представлення консолідованої позиції судової гілки влади із зазначеного питання.

Розділ VII. Діяльність Вищої ради правосуддя в межах Робочої групи з питання забезпечення належного фінансування судової влади в Україні

З огляду на необхідність здійснення постійного моніторингу фінансування судової влади в Україні рішенням Комітету Верховної Ради України з питань

правової політики від 3 лютого 2021 року (протокол № 46) утворено Робочу групу з питання забезпечення належного фінансування судової влади в Україні (далі – Робоча група). Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики призначено керівником цієї Робочої групи народного депутата України Демченка С.О. До складу Робочої групи включено також народних депутатів України, представників Вищої ради правосуддя, Верховного Суду, Ради суддів України, ДСА України, деяких судів України, Міністерства фінансів України, громадських організацій, міжнародних донорських організацій та проектів, а також інших експертів.

Ключовою темою діяльності Робочої групи з початку її створення було питання додаткового фінансування діяльності місцевих та апеляційних судів, його джерел і необхідних обсягів, а також напрацювання законодавчих ініціатив щодо врегулювання питання визначення стабільного та гідного розміру оплати праці працівників апаратів судів, органів та установ системи правосуддя.

Левову частку зусиль Робочої групи було спрямовано саме на вирішення питання належного розміру оплати праці працівників апаратів місцевих та апеляційних судів. За результатами обговорення вказаної проблеми Робочою групою першочергово досягнуто згоди щодо необхідності вжиття всіх можливих заходів для забезпечення цих судів бюджетними асигнуваннями для виплати заробітної плати працівникам їх апаратів з урахуванням стимулюючих виплат у розмірі не менше 20 % від посадового окладу.

Для досягнення вказаних цілей Вищою радою правосуддя протягом 2021 року неодноразово погоджувалися перерозподіли бюджетних коштів за КЕКВ 2111 «Заробітна плата» та 2120 «Нарахування на оплату праці», про які зазначалося вище. Разом із тим в умовах тотального дефіциту бюджетних асигнувань за бюджетною програмою «Здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ правосуддя» вирішення вказаного питання та забезпечення гідного розміру заробітної плати працівників апаратів місцевих та апеляційних судів за рахунок перерозподілу бюджетних коштів неможливо було реалізувати повною мірою.

Відповідно, одним із результатів співпраці в межах Робочої групи стало розроблення проекту Закону України від 25 березня 2021 року «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» щодо збільшення видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами», реєстраційний № 5304 (далі – законопроект № 5304).

Цим законопроектом пропонувалося внести зміни до додатків 3, 7 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» в частині збільшення видатків за бюджетною програмою «Здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ правосуддя» на 600,0 млн грн, з яких на оплату праці – 412,4 млн грн, на нарахування на фонд оплати праці – 90,7 млн грн, а також на інші поточні видатки для здійснення правосуддя – 96,9 млн гривень.

Вища рада правосуддя рішенням від 20 квітня 2021 року № 883/0/15-21 затвердила консультативний висновок, яким підтримала законопроект № 5304, наголосивши, що відповідні заходи є вкрай необхідними і нагальними. Так, у цьому висновку Вища рада правосуддя наголосила, що забезпечення головних соціальних потреб та якості життя працівників апаратів судів та органів судової влади є важливим для неупередженого, об'єктивного і незалежного здійснення правосуддя. Водночас Вища рада правосуддя зауважила, що вказаний крок не вирішує системно в межах бюджетного року проблеми щодо тотального недофінансування судової влади, а ігнорування такого важливого аспекту є однією з причин неякісного судового адміністрування, що у подальшому лише погіршуватиме ситуацію.

27 квітня 2021 року Верховною Радою України законопроект № 5304 прийнято в першому читанні. 19 травня 2021 року Комітет Верховної Ради України з питань бюджету на своєму засіданні за результатами розгляду законопроекту № 5304 рекомендував Верховній Раді України прийняти його у другому читанні та в цілому як закон в остаточній редакції, викладеній цим Комітетом у порівняльній таблиці до законопроекту № 5304, з урахуванням внесення необхідних техніко-юридичних і редакційних правок, зокрема правок народних депутатів України Демченка С.О. та Крулька І.І. У результаті обсяг додаткового фінансування видатків споживання за бюджетною програмою «Здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ правосуддя», запропонований в законопроекті № 5304, було збільшено до 742 050,7 тис. грн за рахунок зменшення видатків Вищого антикорупційного суду і Вищого суду з питань інтелектуальної власності на загальну суму 142 050,7 тис. гривень.

11 липня 2021 року Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» щодо збільшення видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами» від 17 червня 2021 року № 1558-IX набрав чинності. Цим Законом збільшено видатки ДСА України за бюджетною програмою «Здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ правосуддя» на 742 050,7 тис. гривень. За інформацією ДСА України, зазначені кошти були спрямовані на виплату заробітної плати працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів, нарахувань на заробітну плату, а також на придбання поштових марок, конвертів, паперу, оплату поштових послуг тощо.

Разом із тим Вища рада правосуддя, інші представники органів судової влади на різних рівнях неодноразово протягом тривалого часу наголошували на необхідності зміни підходів в оплаті праці працівників судової гілки влади. Адже склалися умови, коли стала та гарантована частка заробітної плати (посадовий оклад, надбавка за вислугу років та ранг) не здатна забезпечити гідний рівень винагороди працівників судової системи, а нарахування стимулюючих виплат у зв'язку зі станом фінансування відповідних видатків є неможливим зовсім або забезпеченим на вкрай низькому рівні. На практиці стимулюючі виплати працівникам апаратів місцевих та апеляційних судів стали

засобом для забезпечення розміру заробітної плати на рівні інших професій, для яких не вимагається кваліфікація, що вимагається від основної більшості працівників апаратів судів.

При цьому нарахування таких заохочень із застосуванням «вибіркового» підходу є дискримінаційним та суперечить суті таких виплат, оскільки надбавка за інтенсивність роботи, премія тощо не є лише заохоченням, а нараховується працівнику за результати його роботи.

З огляду на зазначене в межах співпраці Вищої ради правосуддя з окремими народними депутатами України, ДСА України, Радою суддів України та іншими органами судової гілки влади під час участі в Робочій групі розроблено законопроекти щодо внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону України «Про державну службу» в частині врегулювання розмірів посадових окладів працівників апаратів судів, органів та установ системи правосуддя нормами Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Доопрацьовані та узгоджені пропозиції були внесені на розгляд Робочої групи з метою подальшої законодавчої ініціативи. Запропоновані документи неодноразово були предметом розгляду та обговорення на засіданнях Робочої групи.

Результат цієї роботи на сьогодні втілений у зареєстрованому у Верховній Раді України законопроекті «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання питання оплати праці працівників судів» (реєстраційний № 6311).

Цим законопроектом, зокрема, пропонується визначити мінімальний посадовий оклад працівника апарату місцевого загального суду у розмірі 20 % (для державних службовців) та 25 % (для працівників патронатної служби) від посадового окладу судді місцевого суду, юрисдикція якого поширюється на територію одного або декількох районів, районів у містах, міст обласного значення. Для визначення мінімального розміру посадового окладу працівників інших судів, органів та установ системи правосуддя пропонується застосування підвищувальних коефіцієнтів відносно мінімального посадового окладу працівника апарату місцевого загального суду. Також пропонується пропорційне коефіцієнтне підвищення розмірів посадових окладів інших працівників у межах самого суду, органу та установи системи правосуддя. Крім того, до визначених посадових окладів працівників судів, органів та установ системи правосуддя пропонується застосовувати регіональний коефіцієнт, аналогічний тому, що застосовується до суддівської винагороди.

Відповідні законодавчі зміни є критично необхідним кроком задля реалізації державної політики у сфері оплати праці на державній службі в системі правосуддя, посилення кадрового потенціалу судів, органів та установ системи правосуддя, підвищення прозорості, передбачуваності та справедливості заробітної плати, встановлення її конкурентоспроможного рівня та запобігання відтоку досвідчених та кваліфікованих спеціалістів, а також

усуває правову невизначеність у підходах до фінансування судової влади загалом.

Визначення розміру оплати праці у профільному спеціальному законі та співвіднесення розміру посадових окладів державних службовців апарату суду та працівників патронатної служби з розміром посадового окладу судді місцевого суду сприятиме забезпеченню належної оплати праці працівників та посиленню незалежності судової влади. Крім того, запропоновані зміни забезпечать прогнозований і стабільний розмір заробітної плати працівників, який не буде залежати від наявної економії фонду оплати праці та встановлення стимулюючих виплат.

Зважаючи на викладене, Вища рада правосуддя 20 січня 2022 року ухвалила рішення № 62/0/15-22, яким затвердила консультативний висновок щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання питання оплати праці працівників судів» від 16 листопада 2021 року, реєстраційний № 6311, в якому підтримала вказаний законопроєкт, зауваживши, що закріплення на законодавчому рівні розмірів посадових окладів працівників судів, органів та установ системи правосуддя та встановлення відповідних коефіцієнтів щодо цих посадових окладів є кроком, який реалізує положення Конституції України та міжнародних актів щодо незалежності судової влади, зокрема щодо фінансової незалежності та належної оплати праці працівників судів, органів та установ системи правосуддя на засадах чіткості і прозорості, з дотриманням принципу правової визначеності.

Наразі вказаний законопроєкт перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Розділ VIII. Рекомендації за результатами реалізації Вищою радою правосуддя бюджетних повноважень

Міністерство фінансів України в листах щодо фінансування судів у 2021 році наголошувало на необхідності суворого дотримання ДСА України вимог Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 228, під час затвердження кошторисів місцевих та апеляційних судів, інших органів та установ системи правосуддя, в яких забезпечуватися бюджетними коштами мають насамперед видатки на оплату праці з нарахуваннями й на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, а також на забезпеченні суворого режиму економії коштів і матеріальних цінностей. Крім того, зазначало про реалізацію повноважень, визначених пунктом 4¹ розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК України, як один зі шляхів забезпечення ефективного використання бюджетних ресурсів.

Разом із тим Міністерство фінансів України неодноразово зауважувало, що вирішенню питання додаткового фінансування судової влади у 2021 році має передувати справедливий перерозподіл ДСА України наявного ресурсу між

судами та установами в системі ДСА України, а також затвердження чітких і прозорих нормативів фінансового забезпечення судів та установ системи правосуддя, які б, з одного боку, дозволяли ДСА України забезпечити такий справедливий перерозподіл, а з іншого – могли бути використані ДСА України та Міністерством фінансів України для планування обсягу видатків на судову владу з урахуванням прогнозних макропоказників розвитку економіки та фінансових можливостей бюджету.

Рішенням Кабінету Міністрів України з окремих питань, прийнятим на засіданні 14 квітня 2021 року (протокол № 51) за результатами розгляду питання про огляд витрат державного бюджету у сфері судової влади в частині забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя, виконання рішень судів на користь суддів та працівників апаратів судів, з-поміж іншого, рекомендовано Вищій раді правосуддя разом із Міністерством фінансів України та ДСА України визначити чіткий та прозорий механізм розподілу видатків між судами.

Численні звернення місцевих та апеляційних судів свідчать про нерівномірний розподіл бюджетних коштів між судами за окремими напрямками видатків, що призводить до профіциту видатків одних судів та дефіциту таких самих потреб в інших судах тощо.

Загальний критичний стан фінансування потреб судів, відповідні звернення судів були рушійною силою для пошуку шляхів вирішення цієї ситуації в межах діяльності Робочої групи, у підготовці звернень Вищої ради правосуддя до Президента України, представників законодавчої та виконавчої гілок влади, в реалізації інституту перерозподілу бюджетних коштів, а також детального огляду діяльності ДСА України в цьому напрямі.

Разом із тим необхідно звернути увагу ДСА України на необхідність **здійснення постійного моніторингу загальної ситуації щодо фінансування по судах, ретельного контролю реалізації бюджетних повноважень розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня в системі ДСА України**, зокрема територіальних управлінь ДСА України, здійснення превентивних заходів для уникнення ситуацій із нерівномірним розподілом коштів.

З огляду на повноваження, визначені статтею 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та пунктом 4¹ розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК України, та з метою забезпечення рівномірного розподілу бюджетних коштів для виплати суддівської винагороди та заробітної плати працівникам апаратів судів, забезпечення інших критично необхідних видатків судів Вищою радою правосуддя протягом 2021 року прийнято 21 рішення про погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами та/або про погодження звернення ДСА України до Міністерства фінансів України з поданням щодо внесення змін до розпису в частині розподілу збільшення планових показників за спеціальним фондом державного бюджету.

Проте, як уже зазначалося, такі способи вирішення проблемних питань мають носити виключний характер, якщо бюджетне планування є

збалансованим та ефективним, а також таким, що враховує інтереси всіх учасників процесу в межах доведених фінансових ресурсів.

Водночас для всебічного та ретельного опрацювання матеріалів щодо перерозподілу бюджетних видатків доцільним є розроблення ДСА України внутрішнього **нормативно-правового акта, який би регламентував порядок здійснення перерозподілу бюджетних асигнувань головного розпорядника бюджетних коштів**. Відповідний порядок має містити засади та правила перерозподілу бюджетних коштів у розрізі КЕКВ окремо в межах загального та спеціального фондів державного бюджету, відображати етапи та методiku розрахунків із зазначенням обов'язкових до врахування характеристик, які можуть застосовуватися ДСА України як головним розпорядником бюджетних коштів у цьому процесі (фактична / штатна кількість суддів, судове навантаження, кількість працівників апарату суду, кошторисні призначення за минулий період, актуальні кадрові зміни тощо), містити чітку формулу обрахування дефіциту / надлишку видатків тощо.

Вища рада правосуддя зауважила ДСА України про необхідність розроблення вказаного документа та надала свої рекомендації.

Разом із тим, розуміючи, що перерозподіл бюджетних коштів має бути виключним заходом для вирішення певних непередбачуваних ситуацій, більш глибокою та важливою проблемою наразі є розроблення певних нормативів, на основі яких судова влада чітко та беззаперечно з боку органів державної влади, відповідальних за визначення обсягів її фінансування, могла розрахувати та представити реальну потребу у видатках державного бюджету на її функціонування.

Відповідно до підпункту 14 пункту 6 Положення про Державну судову адміністрацію України, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17 січня 2019 року № 141/0/15-19, ДСА України розробляє та подає на затвердження Вищій раді правосуддя **нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів**.

Національна школа суддів України (лист від 26 травня 2020 року № 16-05/1074) зазначила, що норматив – це відносний показник, що характеризує ступінь використання певного виду ресурсів на прийняту одиницю часу, що розраховується на підставі науково-обґрунтованих методів. Для забезпечення обґрунтованості вказаних показників у нормативах, що підлягають затвердженню, мають бути висвітлені такі пункти: перелік нормативів, зміст кожного нормативу, науково обґрунтовані методи розрахунку кожного нормативу, порядок та методика їх розрахунку, фактичні нормативи на відповідний період.

18 березня 2021 року Вища рада правосуддя звернулася до ДСА України із пропозицією якнайшвидше розробити та подати на затвердження Вищій раді правосуддя нормативи фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів.

2 квітня 2021 року до Вищої ради правосуддя надійшов лист ДСА України від 1 квітня 2021 року № 11-6446/21, яким, зокрема, надано на затвердження

проект нормативів забезпечення судів засобами інформатизації та ліцензійним програмним забезпеченням. Водночас щодо нормативів фінансового забезпечення зазначено, що вказане питання опрацьовується ДСА України спільно з Міністерством фінансів України і після здійснення відповідних розрахунків проект нормативів фінансового забезпечення судів буде додатково надано Вищій раді правосуддя.

У рішеннях Вищої ради правосуддя від 13 квітня 2021 року № 815/0/15-21 та від 22 квітня 2021 року № 929/0/15-21¹² вчергове наголошено ДСА України на необхідності подати Вищій раді правосуддя для затвердження нормативи кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів.

З урахуванням викладеного ДСА України листом від 17 травня 2021 року № 11-9636/21 направила Вищій раді правосуддя на затвердження, зокрема, нормативи фінансового забезпечення судів на 2022 рік в розрізі юрисдикцій.

Як вбачається із наданих розрахунків, до складу нормативів фінансового забезпечення судів включено середній розмір суддівської винагороди, середній розмір заробітної плати працівників апаратів судів, деталізовані середні витрати на розгляд судових справ, розраховані виходячи із фінансового забезпечення судів у 2018–2020 роках із застосуванням показника «модельна справа» (середнє значення за останні три роки). Тобто вказані нормативи розраховані на основі усереднених витрат на розгляд судових справ за останні три роки, без урахування потреби у фінансових та матеріально-технічних ресурсах на їх розгляд, штатної чисельності суддів / працівників апаратів судів, затверджених нормативів часу розгляду судових справ тощо.

Національна школа суддів України щодо вказаних нормативів зазначила, зокрема, що нормативи забезпечення судів засобами інформатизації та ліцензійним програмним забезпеченням є складовою нормативів матеріально-технічного забезпечення судів, при формуванні цього показника доцільно застосовувати абсолютні величини (кількісні показники). Вираження показників матеріально-технічного забезпечення судів у грошовій одиниці є недоцільним через нестабільність цін, що може призвести до втрати актуальності показників та, як наслідок, до зниження потреби у видатках у бюджетному запиті, а в кінцевому підсумку – до недофінансування судової системи. Крім того, зазначено, що показники середнього розміру суддівської винагороди та заробітної плати працівників апаратів судів не є нормативом, вони є розрахунковими для кожного суду відповідно до складу працівників та підлягають застосуванню в бюджетному процесі за відповідний бюджетний період.

8 липня 2021 року Вища рада правосуддя направила нормативи фінансового забезпечення судів на 2022 рік в розрізі юрисдикцій, запропоновані ДСА України, Міністерству фінансів України із проханням визначити та надати роз'яснення щодо коректності та можливості застосування зазначених нормативів у бюджетному процесі з метою вирішення критичної ситуації з дефіцитом бюджетних асигнувань за бюджетною програмою

---

¹²Посилання на рішення буде вказано після відновлення повноцінної роботи вебсайту Вищої ради правосуддя.

«Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя». За результатами опрацювання цих нормативів Міністерство фінансів України висловило позицію щодо неможливості їх використання для планування видатків на 2022 рік, зазначивши зауваження та пропозиції до них (лист від 9 липня 2021 року № 08020-09-4/21621).

З огляду на викладене 16 липня 2021 року Вища рада правосуддя звернулася до ДСА України з проханням доопрацювати нормативи фінансового забезпечення судів з урахуванням пропозицій та зауважень Вищої ради правосуддя, Міністерства фінансів України і Національної школи суддів України та якнайшвидше подати їх на затвердження Вищій раді правосуддя.

Нові нормативи фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності судів до Вищої ради правосуддя не надходили.

Крім того, наприкінці 2021 року щодо нормативів фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності судів Вища рада правосуддя звернулася до вищих навчальних закладів України, з якими підписано меморандуми про співробітництво (Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Факультет права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, Львівський національний університет імені Івана Франка та його юридичний факультет, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний університет імені І.І. Мечникова та його економіко-правовий факультет, Національний авіаційний університет та його юридичний факультет). На початку 2022 року від деяких адресатів почали надходити відповіді.

Питання розроблення та затвердження нормативів забезпечення судів є основоположним елементом поліпшення бюджетного процесу та врегулювання спричинених їх відсутністю прогалин у фінансуванні судової влади. Вища рада правосуддя докладає всіх зусиль для визначення правильних механізму та підходу у розробленні таких нормативів.

Висновки

Питання фінансування судової влади впродовж 2021 року та на сьогодні залишається надзвичайно важливим і критичним у зв'язку з дефіцитом коштів не тільки на матеріально-технічне забезпечення діяльності судів, а й на виплату суддівської винагороди та заробітної плати працівників апаратів судів.

Вища рада правосуддя зверталася до Президента України, Верховної Ради України та її окремих комітетів, Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України, визначаючи проблемні напрями діяльності судів та стан їх фінансування з метою забезпечення повного розуміння масштабів критичності ситуації та висловлюючи прохання щодо збільшення видатків за бюджетною програмою «Здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ правосуддя».

Статтею 6 Конституції України закріплено принцип поділу влади в Україні. Судова гілка влади є окремою та незалежною гілкою влади, яка захищена від свавільного втручання в її діяльність з боку виконавчої та законодавчої гілок влади, у тому числі і в частині умов фінансового забезпечення. Однак на практиці, в умовах повного або часткового ігнорування пропозицій Вищої ради правосуддя щодо необхідних обсягів фінансування органів судової влади, рівень їх забезпечення бюджетними ресурсами безпосередньо залежить від волевиявлення Уряду та Парламенту.

Тому подальший розвиток судової системи, приведення її до міжнародних стандартів та вирішення актуальних питань фінансового та матеріального забезпечення діяльності судів потребує спільних зусиль відповідальних органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади з обов'язковим врахуванням у цій співпраці аргументів та позиції самої судової гілки влади.